

SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ
UMĚLCE/UMĚLKYNĚ,
KURÁTORA/KURÁTORKY
A KRITIKA/KRITIČKY

Anežka Bartlová, Johana Lomová

Na realizaci ankety spolupracovali: Marek Meduna, Šárka Zahálková

Ilustrace: Jiří Franta

Korektura: Jan Kovanda

Tiskárna: Indigo Print s.r.o.

Spolek Skutek, Praha 2017

Za spolupráci děkujeme všem, kteří odpověděli na anketní otázky, spolku Fair Art, Pavle Petrové z Institutu umění – Divadelního ústavu a Milanu Němečkovi a Petře Křížové z Ministerstva kultury České republiky.

Úvod

V roce 2014 vydaly Tereza Stejskalová a Barbora Kleinhamplová knihu rozhovorů nazvanou *Kdo je to umělec?* Publikace se pokusila nabídnout řadu možných pohledů na to, jakou roli má umělec plnit ve společnosti, jak působí jako osoba politická. V naší příručce se vracíme ještě o krok zpět a ptáme se, kdo je umělec, kurátor a kritik pohledem státu, respektive jaké je jejich sociální postavení ve státě.

V Konceptci podpory umění na léta 2015–2020 se dočteme, že: „umělcem se rozumí každá osoba, která vytváří umělecká díla nebo se svou interpretací podílí na vytváření nebo znovuvytváření uměleckých děl, která považuje svou uměleckou tvorbu za hlavní součást svého života, která tímto způsobem přispívá k rozvoji umění a kultury a která je uznávána nebo se snaží, aby byla uznávána za umělce, ať již je nebo není v jakémkoliv pracovním svazku nebo jakémkoliv spolku či zda za svou činnost dostává odměnu.“ V podstatě identicky pak zní i definice, kterou přijalo UNESCO v roce 1980. Ministerstvo kultury České republiky, přestože je poskytovatelem grantů v oblasti kultury a členové jeho grantových komisí se opakovaně musí potýkat s tím, aby odlišili projekty umělců a neumělců, pro jistotu s žádnou definicí nepracuje. „Pojem ‚výtvarný umělec‘ právní řád nezná.“ zní stanovisko ministerstva a odvolává se na znění autorského zákona: „Autorské dílo... je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě...“ Právě samotné dílo je klíčem k odlišení výtvarných umělců od umělců ostatních, protože umělcem jako takovým je podle autorského zákona „osoba, která provádí umělecký výkon (zpívá, tančí, recituje apod.). Další specifické podoby toho, co život umělce obnáší, jak existuje v rámci právního řádu, však autorský zákon ze své podstaty řešit nemůže. V předkládané příručce chceme ukázat, že umělci a další osoby působící na poli výtvarného umění jsou skupinou, kterou by právní řád České republiky měl vnímat jako skupinu specifickou. Ptáme se proto, jak si představitelé této skupiny vedou v důchodu, jaké jsou jejich životní podmínky v rámci rodičovské dovolené atd. Některé státy Evropské unie již dnes specifické postavení umělců reflektují, tím kdo je umělec se zabývají a v rámci sociálního pojištění a danění příjmu zohledňují, že umění není klasickou komoditou ani formou výdělků (viz dále analýza spolku Fair Art).

Brožura má charakter pracovní studie; poukazuje na možná témata, jimž by se Ministerstvo kultury, ale i my profesionální umělci, kurátoři, kritici měli podrobněji

věnovat. Pro Spolek Skutek jsou otázky sociálního postavení umělců, zodpovědnosti a sociální citlivosti velmi důležité. Nedůstojné důchody, nedostačující podpora v mateřství a obecně jistý nezájem státu o každodenní problémy umělců jsou oblasti, které nelze nadále přehlížet. Pokud tyto a jiné problémy nebudeme tematizovat, pak sociální bariéra nadané umělce, kritiky a kurátory jednoduše donutí vzdát se své práce, jelikož nejenže nebudou schopni ze svých honorářů důstojně žít, ale budou – stejně jako tomu je často již dnes – na svou práci doplácet.

Johana Lomová

Právní kontext

V mezinárodním výtvarném prostředí se stále častěji skloňuje problematika sociálního a právního statusu (profesionálního) umělce a možné druhy podpory jeho tvůrčího života. V českém právním prostředí je výtvarná umělecká činnost právně zahrnuta pod tzv. svobodná povolání a je vykonávána z velké většiny na vlastní odpovědnost na základě autorského zákona.

Toto volné pojetí s sebou přináší řadu úskalí, obzvláště pak pro absolventy výtvarných uměleckých škol, kteří napříč společenskými obory řeší v praxi „na volné noze“ nejčastěji otázku své pracovní uplatnitelnosti a budoucího důchodového zajištění. Řada zemí z tohoto důvodu podporuje umělce zejména v oblasti sociálního či zdravotního pojištění, nebo formou různých daňových zvýhodnění (např. Litva, Nizozemsko, Chorvatsko, Kanada, Irsko).

Je však nutné celou problematiku vidět v širším kontextu. Doporučení UNESCO, jež se týká postavení umělců, vyzdvihuje důležitou obecnou úlohu kulturního státu podněcovat veřejnou a soukromou poptávku po výsledcích umělecké činnosti, jejichž konečným důsledkem je zvýšení nabídky pracovních příležitostí. Bezesporu důležitá je také iniciativa samotných tvůrců ke zvyšování svých profesních znalostí a konkurenceschopnosti.

Fair Art

Status umělce v ČR a ve světě

Česká republika nemá, na rozdíl od mnoha jiných států, žádnou speciální právní úpravu definující status profesionálního umělce. Profesionálním umělcům tedy neplynou v porovnání s „běžnými“ zaměstnanci či podnikateli žádné zvláštní výhody, které by jim zákon přiznával.

V následujícím textu uvádíme příklady několika zahraničních právních úprav, které profesionálním umělcům určité výhody přiznávají.

Kanada

Zákon o statusu umělce (Status of the Artist Act, 1992) spolu s daňovými zákony zaručuje profesionálním umělcům lepší daňové podmínky.

Chorvatsko

Zákon o právech svobodných umělců a podpoře kulturní a umělecké tvorby (1996) definuje „svobodné umělce“ (umělci, kteří nejsou zaměstnání a věnují se umělecké tvorbě a činnosti jako jedinému a hlavnímu zaměstnání) a umožňuje jim požádat, aby se příspěvky na jejich důchodové a zdravotní pojištění a pojištění invalidity hradily ze státního rozpočtu.

Nizozemí

Zákon o práci a příjmech uměleckých pracovníků (2005), který začínajícím umělcům a umělcům, jejichž příjmy dočasně poklesly, umožňuje udělit časově omezený status umělce (max. na 48 měsíců, lze rozložit do 10 let), v případě, že příjmy umělce dosahují jen 70 % minimální mzdy. Ze statusu umělce pak plynou mnohé výhody (např. různá školení a konzultace uměleckých organizací).

Litva

Zákon o uměleckých tvůrcích a jejich organizacích (1996) přiznává umělcům status umělce pokud splňuje alespoň jednu z podmínek uvedených v zákoně (jeho dílo je pozitivně hodnoceno jako profesionální umění v publikacích profesionálních uměleckých kritiků; jeho dílo získalo některou ze státních cen; jeho díla se nachází v národních muzeích nebo galeriích v Litvě nebo zahraničí; umělec uveřejnil hodnotící články a recenze v litevských nebo

zahraničních publikacích; umělec je držitelem doktorského titulu v oblasti umění atd.) – o udělení statusu rozhodují umělecké organizace a schvaluje jej ministr kultury. Profesionální umělci platí sociální a zdravotní pojištění jen z poloviny svých honorářů, a pokud jsou jejich příjmy tak nízké, že se umělec nedokáže pojistit ani jako příjemce minimální mzdy, hradí zbytek stát.

Fair Art

Anketa

Téma sociálních podmínek v umění je široké a nesnadno uchopitelné. Rozhodli jsme se proto načrtnout jednotlivé okruhy otázek a poukázat na některé problémy formou ankety. Nenabízíme jasná řešení, spíše se pokoušíme otevřít diskusi nad tématy, která zůstávají skryta za samotnými uměleckými díly, výstavami a výtvarnými kritikami.

Chceme iniciovat debatu, kterou bude nuceno vést Ministerstvo kultury i odbory kultury příslušných městských radnic společně s umělkyněmi a umělci, kurátorkami a kurátory, teoretičkami a teoretiky, ředitelkami i řediteli jednotlivých institucí (příspěvkových, soukromých i nezávislých). Pro jakékoliv řešení je totiž podstatná nejprve fáze rozpoznání problému. Proto upozornujeme právě na ty nejvíce viditelné a nejpálčivější, jakými jsou například problémy umělkyně na mateřské a rodičovské dovolené. Vzhledem k tomu, že mladé umělkyně a umělci pro svou kariéru potřebují znát kontext, je pro velkou část z nich důležité vyjíždět do zahraničí (ať už formou stáží, rezidencí nebo pouze u příležitosti specifických událostí), je pro ně tedy výhodné mít takové zaměstnání, kde si to mohou dovolit. V kombinaci s tím, že většina mladých lidí dnes nedosáhne na jakýkoliv stálý pracovní poměr v oboru, skončí často jako osoby bez zdanitelných příjmů, častěji jako OSVČ (s živnostenským listem nebo bez). V případě rodičovství pak nastává situace, kdy matky disponují zcela minimálním příjmem z rodičovské (v důsledku malých výdělků v předchozí kariéře a velmi nevstřícně nastaveného systému státní podpory a sociální péče). Situace je o to horší, pokud jsou to matky samoživitelky. Toto se samozřejmě netýká pouze matek-umělkyně. V níže uváděném textu popisují členky skupiny Mothers Artlovers, jak nesmírně těžké je v rámci mateřství udržet si přehled o dění na scéně a aktivně se do ní zapojovat, respektive se následně do výtvarného provozu vrátit.

Dalším tématem, které – domníváme se – je neřešené a zároveň, troufáme si říci, zcela zásadní, jsou životní podmínky těch, kteří (ať již jsou stále aktivní nebo ne) pobírají důchod. Stávající sociální systém, kdy se očekává, že v aktivním období života má každý nutně stálý příjem a stálé zaměstnání, je pro umělecké profese nevyhovující. Výdělky kurátorů státních či městských muzeí a galerií, Evropsky a někdy i světově uznávaných umělců a umělkyně

jsou v mnoha případech tak nízké, že výše důchodu z nich vypočítaná je pak zcela tristní. Otázka důchodů bude stále aktuálnější nejen v případě umělecké scény, ale obecně ve společnosti. Co je zde však typické, je procento těch, kteří jsou svými dřívějšími nízkými příjmy trestáni v době, kdy se mohou jen těžko bránit a kdy jsou nejzranitelnější.

Za systémový problém, který je potřeba řešit důslednější kontrolou a zároveň umožnit jeho řešení i vyšším finančním příspěvkem státu, považujeme odměňování za práci na výstavách. Iniciativa tzv. nulové mzdy, jež vznikla v roce 2014, v rámci Spolku Skutek nalezla určité zastoupení. Řešení, jež by uspokojilo obě strany, vyžaduje ale zásah z Ministerstva kultury a krajských úřadů tak, aby bylo skutečně funkční.

Dalším obecnějším problémem, jehož řešení sice nevyžaduje téměř žádné úsilí a vystačí s minimem financí, zato však žádá porci politické vůle, je téma ateliérů pro mladé a začínající umělkyně a umělce. Kvůli prodeji mnoha původně městských industriálních komplexů a dalších, k původním účelům nevyužívaných, budov developerům, nezbývá prostor pro ty, kteří společnosti něco aktivně přinášejí a přinášet budou.

Pokud již mluvíme o tématu financí a ekonomické návratnosti podpory živého umění, je jisté na pováženu, proč v českém právním řádu neexistuje možnost odepsat si nákup uměleckých děl z daní tak, jako je tomu v okolních státech. Prodej se samozřejmě totiž netýká pouze hrstky nejúspěšnějších, ale je naopak příslibem pro mnoho absolventů, jejichž díla by mohla zdobit nejen jeden úřad, školu nebo soukromou kancelář či byt. Současné umění by se tak snadněji dostalo mezi širší okruh zájemců, čímž by přestalo být nepochopitelnou hrozbou, a stalo by se naopak součástí každodenního života společnosti.

Pro každé z témat jsme oslovili několik osobností (členů i nečlenů Spolku Skutek), které mají s daným problémem osobní zkušenost, s cílem, aby výsledné odpovědi tvořily co nejpestřejší mozaiku náhledů na otázky sociální situace. Odpovědi jsou ve své autentické podobě, aby bylo patrné, s jakou emoci dotázaní odpovídali.

Anežka Bartlová

Příjem

Otázky:

1: V jaké formě přijímáte finanční odměnu za svou práci – fakturujete na základě živnostenského oprávnění, nebo si necháváte vypisovat smlouvy (DPP nebo SoD)?

2: Jaké důsledky to má pro daňové přiznání a jaké pro váš osobní (či rodinný) rozpočet?

3: Setkal/a jste se s tím, že vám někdo nabízel peníze za práci bez smlouvy či faktury? Proč?

4: Kolik práce děláte zadarmo?

Petr Dub, výtvarný umělec, spolumajitel Studia Flusser, předseda Spolku Skutek (2014–2017)

1:

Fakturuji vždy, když je to možné. Od školy provozuji OSVČ. Tuto formu odměny preferuji pro její přehlednost. Řada institucionálních smluv dle mé zkušenosti nezní zcela jasně; při zpracování daňového přiznání je pak nutné doplňování a zpřesňování údajů a výkladu smluv. Zdanění vychází z daného formátu.

2:

Živím se téměř výhradně uměním a fotopracemi. Příležitostně konzultační činností v oblasti umění, spojenou s přednáškovou a publikační činností. Jedná se o příjmy nestálé, nevypočitatelné a nejisté v tom ohledu, že s mými příjmy „nahoru dolů“ jsem prakticky vyřazen z možnosti vzít si hypotéku či půjčku. Mé „podnikání“ navíc pro nepoučený finanční úřad působí nedůvěryhodně. Dokládám náklady, které nejsou běžné, výše příjmů je každý rok diametrálně odlišná, atd. Obecně mou situaci definuje nejistota a nestálost.

3:
Ano, setkal. Principiálně tento postup odmítám minimálně s ohledem na přesvědčení, že musím již dnes myslet i na důchodový výměr. V ČR sběratele ani firmy nic nemotivuje přiznávat nákup umění k odepsatelným položkám. Extrémem je pak dar díla umělce např. nadaci či charitě, kdy si tím umělec daňové přiznání komplikuje, namísto toho, aby to bylo nastaveno vstřícně a poskytovalo daňové benefity.

4:
Desítky návrhů do soutěží bez skicovného, řada analýz projektů nebo obchodních značek známých, které se nikdy nerozjely. Sběratelské konzultace. Konzultační činnost architektonických projektů, které se s ohledem na finanční možnosti stavby nakonec nerealizují. Paušálně bych řekl, že něco mezi 60–70 % z celkového objemu mé práce.

Autor/ka si přál zůstat v anonymitě, pracuje jako kurátor/ka

1:
Většinu práce fakturuji na základě živnostenského oprávnění. Jedná se o více než 90 % veškerých příjmů. Zadavatelé práce (galerijní instituce, umělecké školy) fakturaci preferují.

2:
Výše mých příjmů v celkovém součtu prozatím nikdy nepřekročila hranici, kdy bych následně odváděl/a dodatečnou daň. Každoročně se projevuje pouze na výši zdravotního a sociálního pojištění.

3:
Zcela výjimečně. Vzpomínám si vlastně pouze na jeden případ z posledních let, kdy jsem realizoval/a výstavu pro subjekt blízký „bytové galerii“, byli jsme spolu s autory honorováni částkou 2 000 Kč. Ta mírně přesahovala náklady na cestovné, proto ji považuji za honorář.

4:
V posledních letech mi práce zadarmo výrazně ubylo. V současné době jde v mém případě spíše o ojedinělé případy. Nevím, zda se jedná o dopad vyššího tlaku umělecké obce na instituce (viz „nulová mzda“), anebo o důsledek

individuálního přesunu do kategorie „etablovaných kurátorů či kritiků umění“ středního věku, jež spolupracuje se zadavateli vyčleňujícími prostředky na odměnu této práce. Práci zadarmo přijímám zejména u aktivit mladých výtvarných umělců či galeristů, případně u neziskových institucí financujících kulturní události ze soukromých zdrojů.

V současné době problém nacházím spíše ve výši odměny vzhledem k rozsahu odvedené práce. Obvyklá výše odměny za kurátorskou přípravu samostatné výstavy ve středně velké galerijní instituci se pohybuje kolem částky 5 000 Kč. U neziskových galerijních subjektů ovšem nejsou výjimkou odměny ve výši 1 500 Kč bez započtení osobních nákladů. Jako příklad uvedu honoráře za výstavy uspořádané v rozmezí září až listopad 2017, jež jsem kurátoroval/a.

Středně velká nezisková galerie v Praze – 6 000 Kč

Městská galerie na menším městě – 1 500 Kč

Studentská galerie v regionu – 0 Kč

Komerční galerie v Praze – 5 000 Kč

Středně velká nezisková galerie v krajském městě – 6 000 Kč

Honorář za přípravu textu pro uměleckou publikaci či periodikum se standardně pohybuje v rozmezí 500 – 1 000 Kč/NS, bez ohledu na charakter a náročnost textu.

Radek Wohlmüt, kurátor a teoretik

1, 2, 3:

Zpravidla pracuji na smlouvu o dílo či DPP. Jaké důsledky to pro mě má, moc nevím, daně mi dělá paní účetní. Co si pamatuji, peníze bez smlouvy mi žádná galerie nenabízela. Samozřejmě jsem se ale setkal s tím, že se platba protáhla, proto raději dostávám peníze obratem a v hotovosti.

Považuji za normální dostat za práci zapláceno a předpokládám, že když mě někdo osloví, počítá s honorářem. Časem – vzhledem k tomu, že jsem na scéně poměrně dlouho – jsem si nastavil ceny své práce tak, aby mi vyhovovaly a měl jsem šanci se uživit. Nicméně chápu konkrétní okolnosti a snažím se najít cestu, jak se dohodnout. Záleží třeba i na tom, s jakým subjektem pracuji, jestli je to veřejnoprávní galerie, privátní subjekt, studentská nebo jiná

nezávislá instituce. Výši honoráře většinou nechávám na nich, ale už nemám problém si o peníze říct a nabídku případně korigovat. Můj rozpočet není neomezený, ale rozhodně se nemusím bát, že nebudu mít na nájem, a nerozhodí mě koupě nebo oprava nějakého spotřebiče.

4:
Tady se nedá paušalizovat. Naštěstí jsem v situaci, že nemusím přijímat každou práci, a můžu si vybírat to, co mě z nějakého důvodu zajímá. Občas tedy můžu z vlastního rozhodnutí pracovat zadarmo. Obecně se ale dá říct, že neberu peníze od studentů, a často nedostávám zaplacení za práci v různých komisích, a to ani ve formě náhrad.

Richard Loskot, výtvarný umělec

1:
Kombinuji to. Nejčastěji fakturuji. Menší částky (např. za přednášky, workshopy) jsou na DPP.

2:
Tím, že jsem přijal místo vedoucího ateliéru na Fakultě umění a architektury v Liberci, kde jsem zaměstnán na plný úvazek, jsou mé daňové odvody majoritně pokryty z této činnosti. Má čistá mzda pedagoga je ale cca 15 tis. Kč, což zcela nepokrývá mé životní potřeby. U pedagoga se očekává, že má i jiné příjmy; děkan mu pak dává souhlas k další činnosti přes OSVČ. Situace ve školství je trapná, osobně se snažím tuto otázku průběžně otvírat.

Spočítám-li své průměrné životní výdaje, dostanu se na částku přibližně 25 tis. Kč (nájem bytu 7 000 Kč, mobil, internet ve studiu 1 100 Kč, nájem studia 3 000 Kč, cesty – vlak 3 000 Kč, potraviny a oblečení cca 6 000 Kč, spoření 5 000 Kč). To však nezapočítávám náklady na materiál na tvorbu, které jsou dalších cca 20 tis. Kč měsíčně. Nevyskakuju si, mohl bych se sice uskrovnit, ale tím bych se musel automaticky omezit i ve své tvůrčí práci.

Co se týče danění příjmů, často se stává, že dostanu na projekt určitou sumu, z níž většina padne na materiál a na autorský honorář zůstává minimum, daň ale musím odvádět z celé částky.

Jinak jsem letos dostal od MKČR tvůrčí stipendium, což mi umožňuje kontinuálněji pracovat. Místo na univerzitě i toto stipendium mi poskytují určitou míru svobody, ale přesto si myslím, že je důležité si nebát říct o víc, je to fér.

3:
Nyní už ne. Na konci mých studií a chvíli poté to bylo častější. S tím myslím souvisí i systém levné studentské práce nebo práce čerstvých absolventů. Jsem zoufalý z toho, kolik studentů při škole pracuje (ne pro všechny je to nutnost). Ptám se jich někdy, kolik jim platí za hodinu. Stále je to kolem 50 až 60 Kč. Samozřejmě bez smlouvy. Rozmlouvám jim to, že to ničí cenu práce a je to dehonestující.

4:
Asi polovinu, ale z té poloviny je možné, že se někdy nějaká studie či soutěž začne realizovat. V tomto to tedy beru jako jisté riziko profese. Pokud se na to ale podívám absolutně, pak 25 % práce dělám skutečně zadarmo.

Jiří Černický, výtvarný umělec

1:
Jsem OSVČ, fakturuji na základě osvědčení o registraci (nemám živnostenský list).

2:
Odvádím zákonem stanovené procento z příjmu, aktuálně jsem se stal plátcem DPH, proto jsem svěřil účetní úkony paní účetní.

3:
Ano.

4:
Nejsem schopen toto určit nebo vyjádřit, bývá to velmi různorodé.

1:

Pracuji jako řemeslník a mám IČO. Jako každý řemeslník fakturuju, jen někdy uzavírám smlouvu, a to hlavně kvůli autorským právům. To když potřebuji do filmu obrazy, které buď maluji podle představ výtvarníka nebo architekta filmu anebo půjčuji svá vlastní díla. Na základě smlouvy se svých autorských práv zbavuji, abych je já nebo mí potomci nemohli v budoucnu žalovat.

2:

Jako OSVČ s celkem průměrným příjmem na daních moc nezaplatím, ani na sociálním a zdravotním. Rodinný rozpočet je takový, že zijeme z měsíce na měsíc. Řekněme, že teď už vím, že v dubnu, pokud se něco nestane, budeme bez peněz. Daň je jen jednou z mnoha položek, které dnes každý platí, ať už neviditelně jako zaměstnanec nebo viditelně jako OSVČ. Koneckonců část peněz se, hlavně rodinám, vrací, ať už formě úlev nebo přídavků. Hůř jsou na tom bezdětní.

3:

Stává se, že se tzv. nedělají papíry, ale málokdy. Většinou všichni pro nákladové odpočty faktury potřebují. Bohatý soukromník si to dovolit může, ale taky raději chce doklad, už třeba jen pokud si pořizuje obraz, aby v budoucnu prokázal, že dílo je jeho majetkem.

4:

To je složitá otázka. Já (myslím, že nejsem sám) žiju ve schizofrenní situaci, kdy mě moje profese neživí, nebo alespoň ne natolik, abych se mohl věnovat jen jí. Tudíž velká část mé umělecké produkce je nonprofitní a není nepravděpodobné, že tomu tak bude i v budoucnu. Takže je to práce zadarmo. Zadarmo též píšu, pokud po mně někdo chce nějaký text. A vystavování je u nás taky zdarma, pokud je galerie města, kraje nebo státu. Maximálně se proplácení jízdenky a zajišťuje ubytování. Pro pořádek, už se mi stalo, že jsem dostal malý honorář, ale pravidlem to není.

Na rozdíl od psaní je ovšem umělecká tvorba poněkud drahé hobby. Ateliér, materiál a poměrně dost energie a času.

Dost mých kolegů, kteří se začali živit filmem, přestalo tvořit. Jednoduše už

jim nezbyla energie. Tato profese, která je sice poměrně dobře honorovaná, vás prostě vycucne. Vaši energii dostane někdo jiný, ten je potom v titulcích a ten se stává tím slavným a uznávaným. O slávu tu sice nejde, ale přeci jen, uběhne několik let, peníze jsou dávno fuč a vy nemáte nic než věčně špinavé ruce, bolavá záda a ve sklepech sadu odřených kýblů.

Teď už mě nic víc nenapadá. Vlastně bych možná potřeboval vědět, kam se těmi otázkami směřuje. Jakože nemáme dost peněz? No, jak kdo. Že nám má stát pomáhat? To snad raději ne. Že je málo lidí ochotných investovat do umění? I to se mně nezdá. Že umění lidi moc nerozumí? To je sice pravda, ale to taky není nic nového. Prostě ty peníze, které do pochybných děl investovali, vyletěly oknem. Možná do vzdělání a kulturního rozhledu, do toho by se investovat mohlo.

Daniela Baráčková, výtvarná umělkyně

1:
Nesetkala jsem se s tím, že by mi odměna v uměleckém provozu byla nabídnuta jinak než jako grant na základě smlouvy, SoD bez fakturace nebo jako proplacení vybraných účtenek/nákladů.

2:
Daňové důsledky nijak zvlášť nepocítuji. Až na pár výjimek se pro můj rozpočet jedná jen o (vítané) snížení nákladů. Nevzpomínám si na žádnou výstavu, která by mi pokryla náklady jak na materiál, tak i na vložený čas ve srovnání s tím, kdybych místo toho pracovala za průměrnou mzdu.

3:
Jako načerno? Nevzpomínám si na takový případ, myslím, že na všechno vždy byla nějaká smlouva. Setkala jsem se ale s tím, že si ode mne organizátoři vzali účtenky za poměrně dost peněz, které mi neproplatili a ani po urgencích nevrátili a já si je nemohla dát do daní. Přičemž předpokládám, že si je do daní dala ona instituce, což by byl samozřejmě podvod. Taková povinná dotace.

4:
Pokud se tím myslí umělecká činnost, tak to ani nevnímám tak, že něco dělám zadarmo. Moje práce většinou zahrnuje tvorbu objektů nebo přesuny po

republice a natáčecí dny, kameramany, zvukaře, herce a herečky – a ty platím. Většinou navíc nevznikne prodejní artefakt. Tomu se pak asi ani neříká zadarmo, tomu se říká dotace. U většiny projektů proto nemohu nepromyslet, kde na to vydělám, kde si půjčím nebo co si nedopřeji. Ale zadarmo občas pracuji i ve své paralelní profesi architektky – když jde o dobrou věc a aktuální provoz mojí kanceláře to umožní. Myslím, že nemá smysl nad tím, zda dělám něco zadarmo nebo ne, jako jedinec příliš hloubat, protože to nikam nevede. Jiná věc je ale nastavení systému. Samozřejmě by se mi tvořilo lépe, kdyby mě uživilo jen to.

Linda a Daniela Dostálkovy, výtvarné umělkyně

1:
Fakturujeme na základě registrace o umělecké činnosti. Tato forma bohužel neumožňuje žádat o granty na MKČR.

2:
Zřejmě běžné, jako v kterémkoliv jiném oboru.

3:
Platbu bez faktury nám nikdo nenabízel. Naopak se čas od času setkáváme s nabídkou barteru, takzvaného směnného obchodu.

4:
Zadarmo nepracujeme zřejmě na ničem. Vždy dochází k určité formě ocenění.

Mateřská

Otázky:

1: Jaká je vaše finanční situace jako matky-umělkyně a proč?

2: Jakou vyhlídku máte na to, co přijde po návratu z mateřské „dovolené“?

Anežka Hošková, výtvarná umělkyně

1:
Od ukončení vysokoškolského studia do teď jsem nebyla oficiálně zaměstnaná. Momentálně pobírám rodičovský příspěvek 3 800 Kč a přídavek na dítě 500 Kč měsíčně, to je můj jediný příjem.

2:
Po skončení rodičovské „dovolené“ absolutně netuším, co se mnou bude, mám z toho velké obavy. Ráda bych si požádala o grant na podporu tvůrčí činnosti a budu se modlit, aby to vyšlo. Pokud mi to můj volný čas umožní – mám ho totiž pouze, když můj syn spí.

Martina Růžičková, výtvarná umělkyně

1:
Moja dcéra má 3 roky. Po celú dobu jej života som študovala (magisterské štúdium, PhD. štúdium), takže som „nepracovala“, ale štúdium ani nepre-rušila. Mé zdroje financií: výstavy, články – honoráre (minimálne), občasné rezidencie a granty, PhD. štipendium (mizivých 6 000 Kč), mizivé príplatky za prácu na univerzite (1 000 Kč mesačne); v dobe mojho MgA. štúdia tvoril veľkú časť mojich príjmov sirotsky dochodok. V súčasnosti si vypomáham peniazmi z dedičstva po otcovi – rodičovský príspevok (3 800 Kč do 4. roku dieťaťa) si s bývalým partnerom delíme na polovicu a platíme z neho školku.

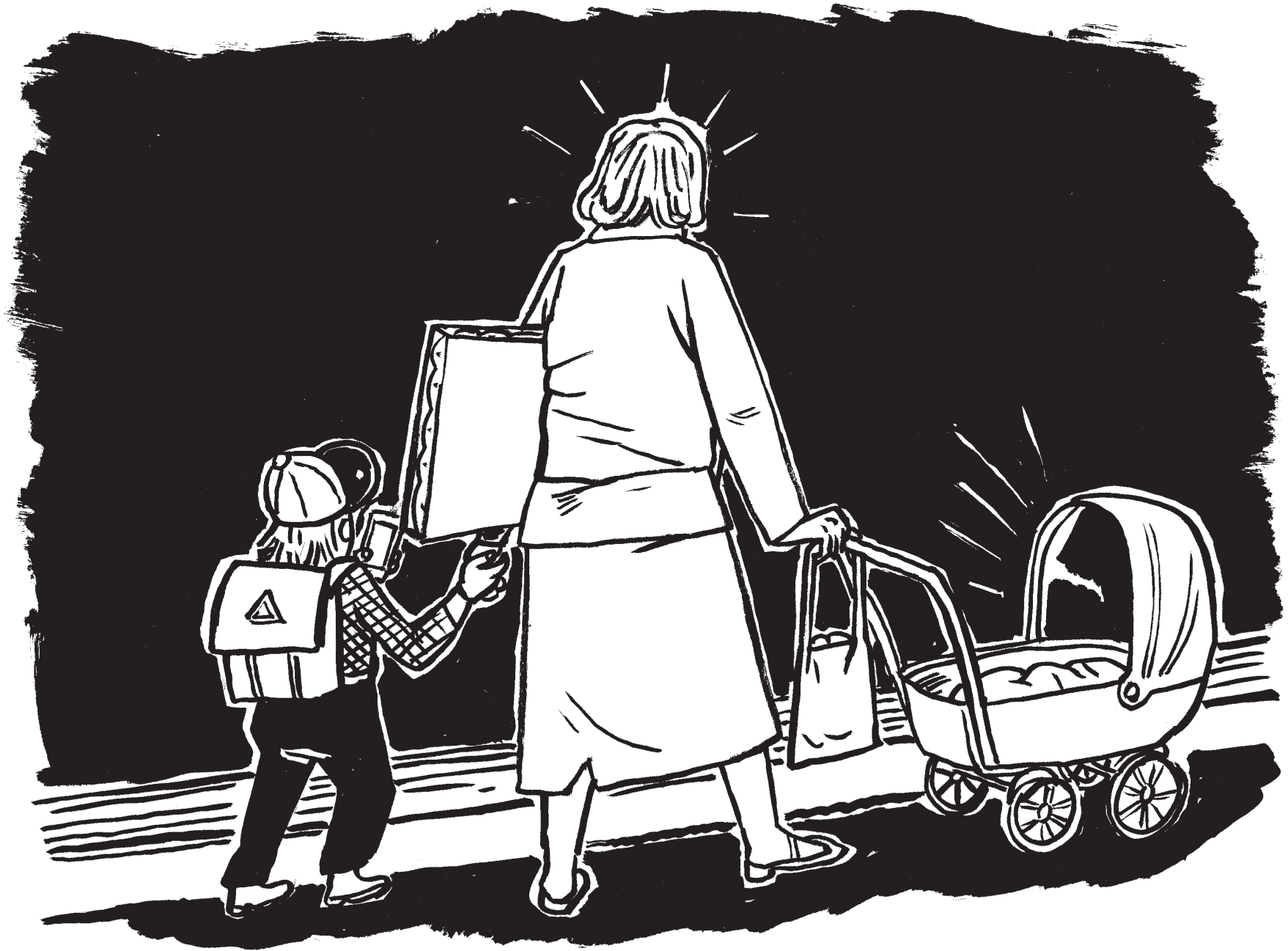
2:
Ja som na „materskej“ nikdy nebola, rodičovský príspevok poberal na svoje meno moj bývalý partner – delíme si ho na polovicu – oba sme sa o dcéru od narodenia starali rovným dielom.

Čo ma teda čaká? Priznám sa, neviem – nemám z toho dobrý pocit – jedna časť mojho „ja“ mi našepkáva „vykašlat“ sa na PhD., nájsť si stabilnejšie za-mestnanie – ale kde a aké? Popravde, nič ma nenapadá – druhá časť mojho ja mi hovorí, aby som sa prihlásila do programov grantovej podpory umelcov (fond umenia v SR, poprípade rezidencie) a skúšala „šťastie“ – toto je ale veľmi nestabilné pole, plné prázdnych sľubov a nezaplatených účtov, ktorému prestávam veriť – nevedieť ani pol roku dopredu zdroje svojich príjmov nie je pre „nezabezpečených“. Ja nejaké peniaze v zálohe mám – ale vzhľadom k situácii okolo seba ich nechávam pre dcéru, než by som ich utrácala na podporu svojich, neistých projektov... Najviac ma mrzí PhD. štúdium – veľmi ma baví, ale je slabo štipendijne ohodnotené = nemám na neho čas, nemám čas na taký výskum a rozvoj svojej umeleckej praxe, za aký by som sa mohla postaviť – čo teda robiť? Financovať si z úspor ďalšie roky štúdia a veriť v neistú budúcnosť? Priznám sa, som z prekarizácie už unavená, mnohokrát si prajem pokojný život s aspoň kúskom istoty...

Kateřina Šedá, výtvarná umělkyně

1:
Mohu to hodnotit jen podle sebe a pro mě je finančně naprosto neúnosná. Proto jsme se s manželem domluvili, že na mateřskou půjde oficiálně on a ro-dinu budu živit v tomto období já. Vzhledem k tomu, že můj muž pracuje pro mě, tak si pracovní čas v soukromí dělíme půl na půl.

2:
Nic takového jsem nezažila, tak se mi to těžko posuzuje. Od mého prvního muže jsem odešla krátce poté, co se moje dcera narodila, takže třebaže jsem si naplánovala, že se tři roky budu věnovat výhradně jí, musela jsem pokračovat v práci. S dcerou mi pomáhali rodiče a já jsem se věnovala své tvorbě v podobném tempu jako před narozením dcery. Bylo to ale hodně náročné období, většinu věcí jsem dělala po nocích, kdy moje dcera spala – rozhodně bych to nedoporučila jako návod, jak ideálně skloubit práci a mateřství. Pro

mě to však bylo jediné možné finanční východisko, navíc mě děsila vize, jak se po třech letech vrátím do nejen uměleckého provozu a budu nás muset živit úplně sama.

U druhé dcery to bylo mnohem snažší, i když finanční situace byla podobná. S mým současným manželem jsme se shodli, že příspěvek od státu je spíš vtip, takže bylo jasné, že budeme muset pokračovat oba v práci a nějak to společně skloubit.

Kateřina Dobroslava Drahošová, výtvarná umělkyně

1:
Finanční situace je stejná, jako pro jakoukoliv matku, tzn. závislá na mateřském a rodičovském příspěvku, který se vypočítává podle předešlého výdělku. V mnoha případech to u umělců znamená, že je příspěvek nejnižší.

2:
Nemám pocit, že bych umělecké prostředí s miminkem opouštěla. Jsem ten typ matky, která nepovažuje miminko za událost, která znamená: teď budeš sedět doma a nikam nepojedeš. Navíc v prvním roce mateřství je hodně času na práci, po druhém roce je kombinovat čas s dítětem a soustředěnost na práci trochu náročnější. Samozřejmě vše se odvíjí od povahy dítěte. My máme štěstí, že skvěle zvládá cestování a všechny další události spojené s uměním. Rezidenci v Egon Shiele centru v Českém Krumlově se mnou absolvovala, když jí byly 3 měsíce. Zavěsili jsme houpací postýlku vedle stolu, já houpala, zpívala ukolébavky a u toho kreslila.

Bohužel jsem se ale už setkala s názorem, že žena si musí vybrat, jestli umění, nebo děti. V mnoha případech je to tak i nastavené, ale existuje několik aktivních matek i otců, kteří se snaží tento problém řešit. Začínají se dělat rezidence určené pro rodiny, ale není jich mnoho.

Důchod

Otázka:

V jaké finanční situaci se ve vašem důchodovém věku v závislosti na životní dráze nacházíte?

Hana Rousová, kurátorka a teoretička umění

Moje finanční bilance je přesto, že neustále pracuju, tak katastrofální, že vůbec nevím, jestli ji mám číslo po čísle zveřejnit. Odhodlávám se k tomu. Je to jednak kvůli příšerným kunsthistorickým platům, potažmo penzím, za naše výkony (vlastně instituce parazitují jedna na druhé a u externistů počítají s tím, že práci vykonají v pracovní době jinde), jednak mou mimořádnou situací, že žiju sama a nevlastním vůbec nic, co by mi dělalo potenciální finanční zázemí. Uvažovala jsem o svých vrstevnicích i o lidech z našeho oboru o něco mladších. Vesměs mají partnery, takže se o nezbytné platby dělí, vlastní byt a mnohdy i něco dalšího, co pronajímají apod. A nejen to – bude mi v lednu 74 a vlastně nevím o nikom tak starém, kdo by v našem oboru stále aktivně působil jako já. Tedy kromě našeho milého Petra Wittlicha... Jinak jsou všichni mladší než já, i ti hodně staří.

Václav Stratil, výtvarný umělec

Z období před rokem 1989 se mi do důchodu započítaly: jeden rok práce metodika pro výtvarníky amatéry, dva roky pedagogického působení na Lidové škole umění ve Vyškově a následných osm let práce v pozicích kotelníka, uklízeče a také nočního hlídače v Národní galerii v Praze. Od roku 1987 až doposud jsem na volné noze, tak zvané „svobodné povolání“. Mezi roky 1998 až 2015 jsem ale působil jako vedoucí ateliéru na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně. V roce 2004 jsem se habilitoval na pozici docenta. Výše mého důchodu činí 11 000 Kč. Důchod nepostačuje na pokrytí potřeb tříčlenné rodiny žijící ve vlastním bytě 2+1 v Brně. Rozdíl mezi důchodem a reálnými životními náklady kryji prodejem uměleckých děl. Pouze to mi

také umožňuje investici do další umělecké práce a také do jejího uskladnění. Vlastní ateliér nemám, pracuji doma.

Ateliéry

Otázka:

**Kde a jak a za kolik jste získali prostor pro práci/
/ateliér? Jste s ním spokojen/a?**

Dominik Gajarský

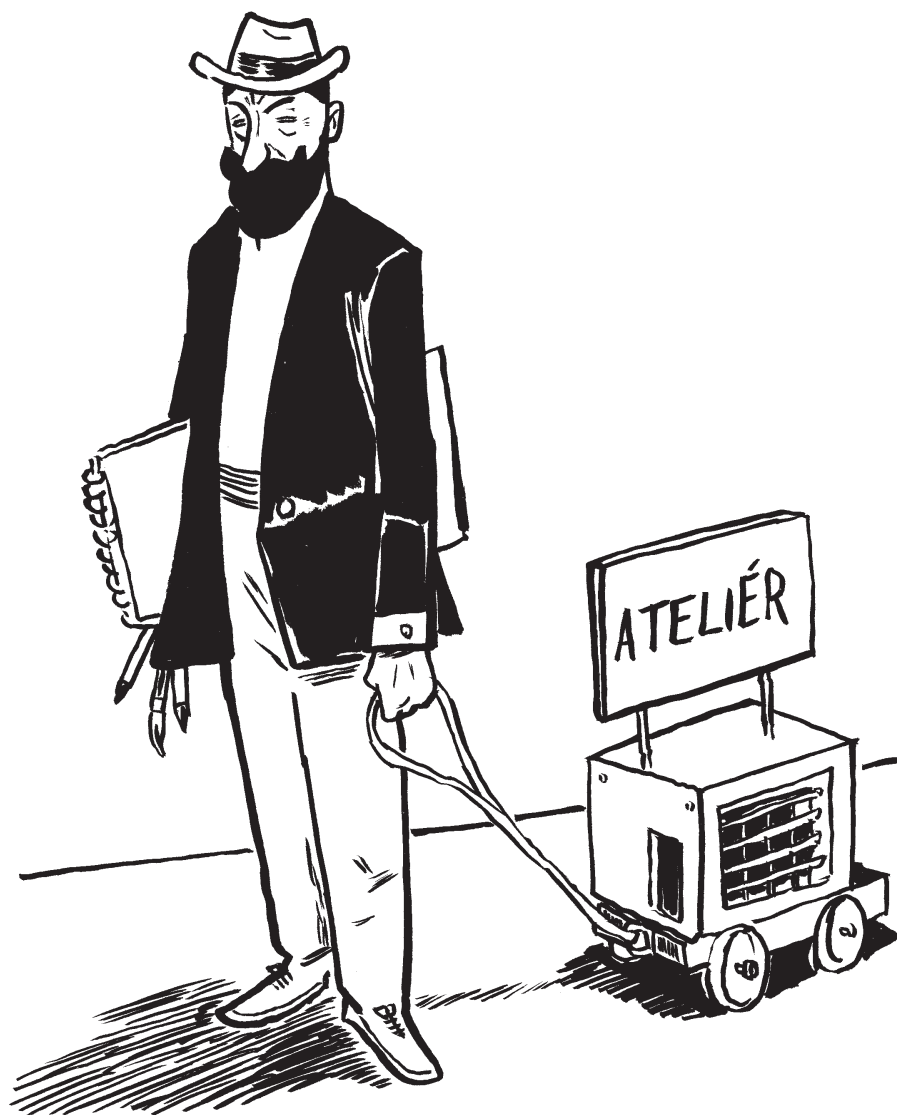
Ateliér je můj stůl s počítačem, knihovna, postel, vana a tramvaj. Občas mě ale unaví počítač, tak se zavřu do temné komory. Hodila by se mi malá temná komora, prostor s tekoucí vodou, kde bych mohl pracovat s fotografií. Nájmy v Praze jsou ale vysoké, tak jsem nucený využívat temnou komoru v ateliéru fotografie na UMPRUM. To je ale taky svým způsobem obohacující, setkávat se se studenty z jiného ateliéru a stupně studia.

Barbora Fastrová a Johana Pošová

Máme teď rezidenci v MeetFactory (ideální podmínky), kde v tuhle chvíli máme i sklad... Každopádně rezidence nám teď v lednu končí a řešíme co dál, kam se přesunout a kam přesunout sochy... Uvítaly bychom prostor, kde se například platí jen za energie nebo je tam hodně nízký nájem – tak 3 000 Kč / / 30 m² na měsíc? Nebo nekonečnou rezidenci.

Gabriela Těthalová

Protože stále ještě studuji, pracovala jsem vždy buď v ateliéru na UMPRUM nebo na AVU. Na chvíli jsem myslela, že budu mít ateliér v továrně, ale pak to nedopadlo. Sklad mám v Řeži, ale jen proto, že je tam volné místo v areálu UJV a je to přes tátu zadarmo.

Adéla Součková

Trvalý ateliér nemám od konce studia, většinou jen když dodělávám výstavy a na rezidencích. Chybí mi, narušuje to kontinuitu práce. Ideální řešení jsem viděla v Berlíně, kde má město ateliéry, které nekomerčně pronajme na základě vyplněné přihlášky a portfolia a motivačního dopisu (s čímž nesouhlasím, motivační dopisy jsou zhouba, vždycky si připadám, že lžu, i když jsem obecně dost motivovaná).

Veronika Přikrylová

Mám vlastní samostatný ateliér, který mi svou velikostí k práci vyhovuje... Bohužel ale nemám extra místnost jako sklad, takže se mi začíná po čtyřech letech už dost zaplňovat. Ten sklad by se mi hodil, určitě bych v některém areálu bývalé továrny našla další vyhovující prostor, ale nemám na něj peníze. Platit další nájem si nemůžu dovolit, takže se musím uskromnit, už dost na tom, že v ateliéru i bydlím.

Zdeněk Daněk

Nikdy jsem neměl pronajatý ateliér. Kdysi jsem sháněl ateliér, ale neuměl jsem to; to co jsem sehnal bylo právě a drahé. Tak jsem maloval v bytě, dělal malé obrazy nebo maloval venku. Řešení je taky počítač. Pak jsem se přistěhoval do vilky v Praze a z podkroví jsme udělali ateliér (zateplení + okna), ale je to dost malé. Uvažuju o tom, že ve svém věku bych si měl pronajmout místnost/ /ateliér třeba 5 × 6 m, ale nevím, jestli bych měl zadostiučinění, že ho dost využívám.

Kateřina Šedá

Před pár lety jsem měla ateliér na poliklinice v Líšni, ale byl malý, a navíc mi nevyhovoval prostor mezi dalšími ordinacemi. Poslední tři roky mám pronajatý mnohem větší prostor za stejnou částku (cca 6 000 Kč) na faře ve Šlapanicích, který mi nabídl bývalý předseda osadního výboru v Bedřichovicích, když viděl, v jak malém prostoru pracuji. Současný ateliér je pro mě bohužel

hodně z ruky, ale v místě bydliště nejsem schopná najít tak velký prostor za únosnou částku, takže mi nezbyvá nic jiného než dojíždět.

Jiří David

Vlastní ateliér jako dřevostavbu jsem si nechal postavit ve svých 53 letech na zahradě za naším zbraslavským domem architektem Jiřím Pelclem v roce 2009. Za můj profesní život je to v pořadí osmý a poprvé a naposledy i vlastní ateliér. Nájem tedy platím za dům jako celek. Stavba i s projektem stála tehdy cca 1 milion Kč.

(pozn.: Ateliér Jiřího Davida, Praha-Zbraslav, architekt: Jiří Pelcl, projekt: září 2008, realizace: květen až červenec 2009, zastavěná plocha: 61 m², užitná plocha: 80 m²)

Vladimír Houdek

Ateliér jsem našel na internetu přes jednu realitní firmu. Byla to náhoda a trpělivost v hledání. Ateliér jsem několik let obýval sám. Nyní ho sdílím se svojí manželkou. Každý máme svoji místnost o 60 m². Máme zde i malý depozit, kde uskladňujeme obrazy. Prostor je dostačující.

Uvítal bych více komunitních prostorů, kde by majitel (pokud by to bylo možné) nabídl začínajícím umělcům, studentům, ale i etablovaným umělcům (kteří by uvítali takovou pomoc) nízký nájem vzhledem k tomu, že si umělec musí platit dva nájemy. Jak vlastní, tak ateliérový. Bylo by dobré, pokud by majitel zaručil co nejmenší, nebo v tom nejlepší případě několikaletou jistotu nezvyšování nájmu. Uvítal bych, kdyby tyto prostory byly schopny spravovat městské části z dotací z Ministerstva kultury, které by byly vyčleněny přímo pro tyto potřeby (jsem si ale vědom, že tento problém má hlubší kořeny a více rovin než jen ty, které zde uvádím).

Matouš Lipus

Jsem ve specifické situaci, kdy po škole sdílím s kolegy starý sochařský ateliér, který za jeho užívání částečně i spravujeme po dohodě s provozovateli.

Budova ateliéru není zcela v dobré kondici a bude vyžadovat notnou opravu či rekonstrukci. Přes určité problémy (staré inženýrské sítě, nemožnost vytápět většinu prostoru) nám poskytuje vzhledem k charakteru naší práce vhodné zázemí.

Situace, která v Praze panuje na realitním trhu, je zcela nenormální a její dopad se odráží také na cenách pronájmů ateliérů. Myslím, že je problém, když talentovaný absolvent/absolventka po dokončení školy je donucen přehodnotit anebo zcela ukončit svou uměleckou praxi kvůli vysokým cenám nájmu. Nejvíce hendikepovaní jsou umělci, kteří přijdou do Prahy a nemají zde žádné rodinné zázemí. Nerozumím tomu, proč pro to město nedělá více, když se ví, že má ve vlastnictví prázdné budovy, které zůstávají i několik let nevyužívány. Kvalitní umění je většinou v protikladu se spotřebním průmyslem, už jen proto si myslím, že je to důležité. Aby vznikalo, musí mít k tomu vhodné zázemí. (To chce Praha zůstat pouhým skanzenem anebo rájem kýčářů?)

Richard Loskot

Po dvou stěhováních jsem spokojený. Mám ateliér v domě, pod bytem, kde žijeme. Stojí mě 3 000 Kč na měsíc. Dám sice více za cestování, ale myslím, že dobře funguju díky tomu, že žiju v Ústí nad Labem, kde jsou nejlevnější nájemní v republice.

Daně

Lucie Drdová, galeristka

Jakou roli při prodeji uměleckého díla v našem prostředí hrají úvahy o zdanění (respektive úvahy o tom, zda uskutečnit nákup oficiálně a do jaké míry)?

Podle dosavadních zkušeností je to relevantní otázka, neboť převážná část klientů nakupuje umění privátně, respektive nepotřebují doklad. Přesto jsem se nesetkala s nikým, kdo by se rozhodl dílo nekoupit, protože musí zaplatit DPH. Galerie fakturuje ve speciálním režimu, takže 21% DPH uplaňujeme jen na část ceny. Pro prodeje do zahraničí je stejný režim jako v jiných oblastech. Pokud je nakupující subjekt plátcem DPH, odvádí ve výši platné ve své zemi, pokud není, účtujeme mu „české“ DPH (opět snížené).

V ČR je prodej uměleckých děl zdaněn 21 % (na rozdíl třeba od knih, jež jsou zdaněny sníženou daní 10 %). Jak jsou na tom okolní země?

Vím, že Německo a Rakousko měly (ještě před pár lety) sníženou sazbu. V Německu byl dokonce rozdíl mezi daní pro unikát – malba a edice – fotografie a grafika. Mám dojem, že i zde došlo k navýšení. U ostatních zemí je sazba podobná české, tedy kolem 20 %.

Jaké legislativní nastavení prodeje uměleckých děl by podle vás bylo optimální?

Bylo by jednoznačně pozitivní, kdyby byla umělecká díla daněna sníženou sazbou. Spíš bych se však zamyslela nad možností, jak si nákup/investici do umění odepsat jako náklad pro firmy. Myslím si, že by to trhu, respektive umělcům a zájmu o nákup i korporátnímu sběratelství prospělo víc než jiná sazba DPH.

Příloha Mothers Artlovers k tématu mateřské

„Co zde požaduji je, aby matky zaujaly místo v umění a v akademickém prostředí, aby pozvedly hlas, mnoho hlasů, aby promlouvaly v rámci kánonu i proti němu, aby reflektovaly spletnosti mateřské péče v kontextu uměleckého provozu.“
Christa Donner

Mothers Artlovers je skupina žen, která se začala scházet v prosinci 2016 v Brně a v Praze. Jedná se o podpůrnou skupinu pro matky-umělkyně. Sdružujeme převážně vizuální umělkyně, teoretičky, kurátorky, dokumentaristky, aktivistky – kreativní ženy, pro které je umění životně důležité a jejichž zájem o tvorbu nezaostavilo mateřství. Nevylučujeme otce umělce ani ženy či muže, kteří se o tématu chtějí něco dozvědět, či budoucí rodiče. V rámci našich setkání se zabýváme specifickými zkušenostmi, problémy a potřebami matek pohybujících se v uměleckém provozu. Vytváříme vlastní uměleckou komunitu a infrastrukturu.

V budoucnosti chceme napojit naši skupinu na obdobné skupiny v zahraničí a vytvořit funkční mezinárodní platformu.

Témata, kterými se zabýváme

Neexistuje jen jediný správný způsob, jak kombinovat uměleckou praxi s mateřstvím. Když mluvíme o rodičovské péči, často se omezujeme na analýzu biologických matek. Část našeho problému se týká toho, že rodičovská péče je často redukována na mateřskou péči. Je pro nás podstatné dělat svět umění inkluzivním, vnímat jej jako místo pro lidi pečující o děti i kohokoliv jiného. Mít dítě vede často k retradicionalizaci genderových rolí. Partner, který vydělává více, pracuje ještě více, aby zajistil rodinu finančně, a partner, který vydělává méně, zůstává doma a plní úlohu primárního poskytovatele péče. Zároveň obvykle dělá většinu neplacené domácí práce. Kvůli genderové platové nerovnosti a roli ženy ve společnosti je většinou ona tou osobou, která vydělává méně, tím spíše, pokud je to umělkyně. Matka-umělkyně je často nucena zbavit se ateliéru v rámci úspory peněz a času, a tedy bývá ještě více znevýhodněna.

Matky-umělkyně bývají často vystavené sexistickým předsudkům, že matka nemůže být profesionální a/nebo úspěšná umělkyně. Život rodiče je málokdy synchronizovatelný s událostmi v uměleckém světě – celodenní konference, večerní vernisáže, neformální získávání kontaktů na večírcích a dalších akcích. S tímto stavem se nespokojujeme. Jedním ze způsobů, jak se s tímto problémem vyrovnat, je společným úsilím proměňovat (umělecký) svět kolem sebe.

Přejeme si instituce, které poskytují podporu právě umělcům a umělkyním, rodičům malých dětí, ve formě hlídání dětí po dobu vlastní instalace výstavy.

Uvítaly bychom rezidence, které by nebyly věkově limitované a které by poskytovaly pro umělce-rodiče s dětmi zázemí i odpovídající finanční ohodnocení (například placené hlídání dětí nebo přítomnost obou rodičů, kdy jeden pečuje o děti a druhý má čas pracovat).

Podpora by měla být rovněž poskytnuta matkám, zaměstnankyním institucí. Mnoho umělkyň pracuje v institucích – hlavně ve školách, ale i v galeriích, které by měly být otevřené kombinaci práce a péče o děti.

Na umělce-rodiče by nemělo být pohlíženo s despektem, měli by být naopak přizváni do veřejných debat. Náš hlas by měl být slyšet. Mělo by nám být umožněno spoluvytvářet veřejný prostor umění jako plnohodnotní kolegové a kolegyně.

Ve společnosti je běžné, že matky-umělkyně jsou upozaděny, jejich tvorba tematizující mateřství relativizována, jejich přítomnost v lepším případě přehlíživě tolerována – v horším případě mají rovnou dveře zavřené, a to i do veřejných institucí: knihoven, galerií i jinam. Mizení matek-umělkyň je problémem, který by naše společnost neměla opomíjet.

Mít dítě by mělo být svobodnou volbou každé ženy. Budoucí rodiče by se měli rozhodovat na základě vlastních možností, nikoliv s obavou toho, jak příchod dítěte negativně ovlivní jejich kariéru.

Společnými silami vytváříme infrastrukturu v místech, kde na nás umělecký provoz zapomněl.

Text: Kateřina Olivová, Darina Alster, Zuzana Štefková

Kontakty:

Spolek Skutek
Alena Kunicová
předsedkyně
info@spolekskutek.cz
www.spolekskutek.cz

Fair Art, o. s.,
Dukelských hrdinů 500/25a
170 00 Praha 7
+420799 500304
info@fairart.cz
www.fairart.cz

Darina Alster, Mothers Art Lovers
mothersartlovers.tumblr.com

